

ВІДОБРАЖЕННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ ЯНУША КОРЧАКА
У ЗБІРЦІ «НА САМОТІ З БОГОМ»

Стаття присвячена видатному польському педагогу, письменнику, лікарю та громадському діячеві Янушу Корчаку, звернуто увагу на його збірку «На самоті з Богом», здійснено спробу аналізу його поглядів і духовного світу.

Ключові слова: Януш Корчак, молитва, світогляд, образ.

Ten artykuł jest poświęcony wybitnemu polskiemu nauczycielowi, pisarzowi, lekarzowi Januszowi Korczakowi oraz jego książce «Sam na sam z Bogiem». Jest próbą analizy jego poglądów i świata duchowego.

Słowa kluczowe: Janusz Korczak, modlitwa, światopogląd, wizerunek.

This article is devoted to the prominent Polish teacher writer doctor — Janusz Korczak. Much attention is paid to his book «Alone with God» its an attempt to analyze his views and spiritual world.

Key words: Janusz Korczak, prayer, vision, image.

Світ знає не так багато людей, подвижників духу, ім'я яких стало символом, а життя — легендою. Саме до таких належить Януш Корчак (Генрик Гольдшміт). Актуальність статті визначила низка подій: по-перше, ще 2011 року Сейм Республіки Польща одноставно ухвалив рішення оголосити 2012 рік «Роком Януша Корчака»; по-друге, виповнилося століття з дати заснування «Дому сиріт» (будинку-інтернату для єврейських дітей, який діяв у 1912–1942 роках у Варшаві) й 70 років із дня загибелі Старого Лікаря і його вихованців у концентраційному таборі Треблінка.

Теоретичною базою розвідки є праці сучасних істориків і теоретиків літератури, присвячені питанням аналізу літературно-критичних робіт, та наукові статті, присвячені вивченню й осмисленню творчої спадщини Януша Корчака, зокрема літературні розвідки С. Петровської, М. Петровського, Я. Музеченко, І. Гайди, Р. Антонюк, М. Библюк, А. Костецького, Б. Чайковського.

Творчий доробок Януша Корчака складає близько восьми томів літературних творів і науково-педагогічних праць. Найвідоміші з них, які видавали багатьма мовами світу і які знає наш читач, — це повісті «Слава», «Коли я знову стану маленьким», «Банкрутство малого Джека», «Кайтуть-чародій», «Літо в Михалувці», «Щоденник» та наукові праці «Як любити дитину», «Право дитини на пошану», «Жартівлива педагогіка» та багато інших.

Проте, гадаю, на особливу увагу заслуговує його книга «На самоті з Богом. Молитви тих, котрі не моляться» [2]. Збірку, яка складається з

близько двадцяти поезій у прозі, Януш Корчак присвятив пам'яті матері й батька. У посвяті він зазначив: «Спасибі, що ви навчили мене чути шепіт померлих і живих» [1, с. 64].

Жанр цього твору визначити досить важко. Кожна молитва має власний центральний образ, навколо якого будується дія, монолог, роздуми, внутрішня емоція, наприклад: «Молитва матері» і «Молитва легковажної жінки», «Молитва скарги» і «Молитва радості», «Молитва старого» і «Молитва немовляти» та ін.

«Таємничі нашепти душі, що вона їх сама собі повідає, нанизав я на сюжети молитов. Знаю, що всяке творіння мусить собою до Бога й від Бога до себе увесь світ пронизати. Знаю. І від того маю я певність: Ти мені допоможеш, Боже», — це слова з передмови Януша Корчака до цієї збірки.

У письменника був значний релігійний досвід — і християнсько-католицький, і юдейський, і східних віровчень, якими він дуже цікавився. «Спроби знайти себе, знайти своє в тій чи іншій конфесії закінчилися для нього твердою відмовою, — пише у післямові до книги її редактор, літературознавець Мирон Петровський. — Але він працював із дітьми, був керівником притулків для сиріт-безбаченків і добре розумів пекучу потребу в батьківському захисті. Потребу в зверненні до когось — старшого і могутнішого. Потребу принести комусь свої жалі, страхи, сумніви і сподівання... І у виховних закладах педагога-атеїста з'являється спеціальне приміщення — молитовня, де дитина може залишитися сам на сам із Богом. І розповісти йому про те, про

що нікому іншому ніколи не розповість і не зізнається» [1, с. 5].

«Молитви» Корчака, написані від різних персонажів, розвивають уяву в читачів і стимулюють їх до самоаналізу, самовиховання та саморозвитку. Крім того, підкреслюють спільне бажання різних людей бути щасливими, а щастя для всіх одне — бути почутими, зрозумілими та прощеними. Наприклад, у «Молитві хлопчика» є такі слова: «Ти сам знаєш, я не поганий, хоча стільки поганого роблю». Не випадково Я. Корчак вклав ці слова в уста дитини, бо хотів показати, що вона безгрішна у своїх пустоцях, хотів зайвий раз звернути увагу на суворість дорослих до дітей та їхню беззахисність, бо у реальному житті у дітей є лише батьки, а в ірреальному — Бог. Феномен Корчака як літератора зводиться до того, що йому вдалося створити образ дитини, дитинства, з якого походимо і ми, дорослі, та про яке так легко забуваємо в повсякденному житті. Дитина, виплекана автором на сторінках творів, радіє тому, що відбувається, насолоджується кожною миттю дійсності, приймає світ таким, яким він є, не аналізуючи його. Для дитини час вимірюється інакше, ніж у дорослих. Індивідуальний розвиток дитини, як і її саморозвиток, у розумінні Я. Корчака не є лінійним напрямком руху, спрямованим до позитивного чи негативного полюсів розвитку. Це спричинено тим, що чинниками саморозвитку виступають не взагалі об'єктивні чи суб'єктивні закономірності, а просто «випадок» чи певні обставини, спроможні «перевернути долю» людини.

Із власних спостережень та практики Я. Корчак приходив до висновку, що прагнення до свободи — то вроджена необхідність природи дитини, то справа її існування. І здатність молитися — це здатність до певної моральної свободи, свободи вибору між поганим та добрим вчинком, свободи у виборі місця та часу й самого бажання молитися, у визнанні дитиною «авторитету» Бога, звернутися до якого вона може за допомогою молитви, проте молитви вільної. Окрему категорію складають молитви людських почуттів та станів («Молитва смутку», «Молитва немочі», «Молитва задуми», «Молитви поєднання», «Молитви радості», «Молитви

сваволі», «Молитва простодушного»). Очевидно, що цим письменник прагнув показати, що немає абсолютної істини, й ці почуття відображають те, що, напевно, відчуває Бог.

«Молитви не надаються жодному порівнянню, бо, — як вважає М. Петровський, — літературознавець зазначить, що це — серія блискучих і психологічно витончених «внутрішніх монологів», винахід модерної художньої виразності. А історик, який концентрує увагу на добі, коли їх створено, скаже, що ці молитви — спроба богошукання, бо тій добі воно якраз було притаманне. Тим часом етнолог зауважить, що це щось схоже на мислення «наївної» первісної людини, яка сприймала свою внутрішню мову як голос Бога, що промовляє до неї.

Це напрочуд місткий синтез художності, моральності та душевного здоров'я, бо людина звертається до власного сумління, котре — хоч умовно, хоч безумовно — втілюється в Богові.

У кожній релігії Корчак вбачав і цінував дещо більше, ніж зовнішні прояви культур, вбачаючи у релігії частину духовного життя людини, реалізацію глибокої, внутрішньої — буттєвої — людської потреби. А церква у ролі посередника, на думку Корчака, лише ускладнює і гальмує стосунки між людиною і Богом. Як на нього, то сенс мають лише особисті, безпосередні стосунки: Ти і я, я і Ти. Той, до кого у «Молитвах» Корчака звертаються на «Ти», — не є конфесійним Богом. Він не належить ані християнству, ані юдаїзму, ані мусульманству або якомусь іншому віросповіданню — й одночасно належить їм усім. Він є втіленням загальнолюдської мрії про добро і справедливість, батьком усього людства. Отож, за Корчаком, кожна людина, потай або вочевидь, свідомо, а то й несвідомо, звертається до уявного Батька, і найчастіше моляться, мабуть, атеїсти — «ті, хто не моляться»».

Отже, «На самоті з Богом» Януша Корчака — художнє і наукове відкриття, яке засвідчує той факт, що автор мав у душі власного Бога. Ця збірка — більше ніж «література», бо вона спонукає до роздумів, до пошуків істини, Бога і взагалі до добрих думок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петровський М. Кілька думок по «Молитвах»: [Післямова] М. Петровський // Корчак Я. На самоті з Богом: Молитви тих, котрі не моляться / М. Петровський. — К., 2003.

2. Корчак Я. На самоті з Богом: Молитви тих, котрі не моляться / Я. Корчак; пер. з пол. О. Ірванець; Українське товариство Януша Корчака / Януш Корчак. — К. : Дух і літера, 2003.